

PRIJEDLOG ZA NORMIRANJE DUBROVAČKIH IMENA I PREZIMENA IZ POVIJESNIH VRELA

NENAD VEKARIĆ

(Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik)

UDK 808.62-313 (497.5
Dubrovnik)

Izvorni znanstveni članak
Primljen: 15. X. 1995.

SAŽETAK. Ne bi li se izbjegla nepotrebna neujednačenost u pisanju dubrovačkih osobnih imena i prezimena koja susrećemo u povijesnim vrelima, autor predlaže da se prezimena vlasteoskih rodova pišu onako kako se pronađu u izvoru, poštujući pritom pravila onomastičkoga sustava kojemu pripada pojedino prezime i poštujući izuzetke kada je sama osoba sebe drukčije zvala. Drugim riječima: kod prezimena romanskoga postanja (i romaniziranih prezimena) rabio bi se romanski, a kod prezimena hrvatskoga postanja hrvatski oblik. Kroatizirani oblici rabili bi se tek ako bi se našli u potpisu neke osobe, na književnom djelu i sl., dakle, kad postoji dokaz da je sama osoba koristila taj oblik. Prilikom uporabe prezimena roda bez konkretizacije osobe rabio bi se oblik po izboru: romanski ili hrvatski oblik.

I kod osobnih imena pravilo osobe trebalo bi biti nepovredivo. Ako se to pravilo ne može upotrijebiti jer volja osobe nije poznata, onda bi trebalo poštivati onomastički sustav kojemu osoba pripada. Ako je riječ o domaćoj osobi, pisala bi se hrvatska varijanta osobnoga imena uz poštivanje lokalnih varijanti. Ako je riječ o strancu, poštivala bi se varijanta onomastičkoga sustava iz kojega osoba potječe.

Problem

Rijetka su područja Republike Hrvatske gdje vlada takva neujednačenost u uporabi prezimena i imena koja susrećemo u povijesnim vrelima kao u Dubrovniku i njegovoj okolini. Pojavni oblici toga nereda variraju između dviju krajnosti: od dosljednog, ali nekritičkog poštivanja izvora (npr. Vincenzo Radovich umjesto Vicko Radović) do nekorektne kroatizacije (npr. Baltazar umjesto Baldo, Falconeti umjesto Falconetti) ili srbizacije (npr. Jovan umjesto Ivan, Valtazar). Najmanja suglasnost uočljiva je kod pisanja vlasteoskih prezimena, u dilemi treba li koristiti romanski (npr. latinski Georgio, talijanski Giorgi) ili hrvatski oblik (npr. Đurđević), kao i u transkripciji ili prevodenju osobnih imena, napisanih u talijanskoj grafiji (npr. Frančesko umjesto Frano, Florio umjesto Cvijeto). U manjoj mjeri kriva uporaba dolazi do izražaja i kod prezimena koja pripadaju nehrvatskim onomastičkim sustavima, kao i u pojedinačnim slučajevima pogrešne transliteracije određenih slovnih skupina.

Neujednačenost u pisanju možemo susresti u istome časopisu, nerijetko čak i u članku istoga autora. Radi se, dakle, o kaosu višega stupnja i zbog toga sam se odlučio

napisati ovaj članak u nadi da bih mogao doprinijeti unifikaciji, dakako, bez pretenzija da to bude išta drugo od onoga što i naslov rada kaže: prijedlog.¹

Opće pravilo

Prije nego što se upustim u razmatranje o pisanju dubrovačkih imena i prezimena iz povijesnih vrela, trebalo bi definirati mogućnosti koje nam stoje na raspolaganju. Smatram da dolaze u obzir četiri pravila:

- 1) **Pravilo osobe** tj. uporabe oblika koji je rabila sama osoba,
- 2) **Pravilo onomastičkoga sustava** tj. uporaba oblika u skladu s onomastičkim sustavom kojemu pripada ime ili prezime,
- 3) **Pravilo izvora** tj. uporaba oblika koji je zapisan u povijesnom vrelu i
- 4) **Pravilo izgovora** tj. uporaba oblika koji se koristi u govoru.

Problem nastaje onog trenutka kad spomenuta pravila dođu u koliziju, tj. kad uporaba jednog pravila protuslovi drugomu. Smatram da u tim spornim slučajevima hijerarhijski treba poštovati gore naveden redoslijed:

Pravilo osobe je neprikosnoveno ukoliko doista možemo utvrditi volju osobe (potpis, ime na književnom djelu). Čak i ako je riječ o pseudonimu, moramo ga poštivati, dakako, do granica za koje pseudonim vrijedi. Ako, međutim, volju osobe ne znamo (a to će u starim tekstovima, u praksi, ipak biti najčešći slučaj), tada, kao sljedeće u hijerarhiji, treba primijeniti **pravilo onomastičkoga sustava** kojemu pripada ime ili prezime (tako će, npr. »Pietro Radich di Ragusa« biti Petar Radić iz Dubrovnika, a »Pietro Falconi di Roma« bit će Pietro Falconi iz Rima). Ako ne možemo primijeniti prva dva pravila, ako ne znamo volju osobe, a nismo sigurni ni u njezino podrijetlo, primijenit ćemo **pravilo izvora**, dosljedno poštivajući onaj oblik imena ili prezimena koji je zapisan u arhivskom vrelu. Četvrto pravilo, **pravilo izgovora**, u hrvatskom će se jeziku upotrebljavati tek kao *lex specialis* u točno utvrđenim slučajevima (npr. pisanje papina imena, imena iz jezika koji se ne služe latinicom).

Naznačena hijerarhija u suglasnosti je s pravilima hrvatskoga pravopisa² i pravo je čudo koliko se krši na primjerima dubrovačkih imena i prezimena.

Mogući uzroci neujednačenosti pisanja dubrovačkih osobnih imena i prezimena iz povijesnih tekstova

Sljedom povijesnih zbivanja, u Dubrovniku je došlo do snažnog dodira dvaju kulturnih sklopova, slavensko-hrvatskog i romanskog. Temeljna opreka izvirala je iz podrijetla stanovništva, a razriješila se prevagom hrvatskog nad romanskim. Dalje se širila na jezik, gdje je hrvatski prevladao u govoru, a latinski i talijanski, bili su jezici koje je rabila crkva i uprava. Taj sukob u svome korijenu nije bio negativan. Naprotiv, rezultirao je prožimanjem, novom kombinacijom kulturnoga koda s mnogim odlikama.

¹ Na dragocjenim diskusijama i sugestijama prilikom pisanja ovog rada zahvaljujem Božidaru Finki, Nelli Lonzi, Ivici Martinoviću i Mihaeli Vekarić.

² Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, 3. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1995.; 68–75.

Na onomastičkom planu posljedice toga dodira očitovale su se bar trosmjerno: u prožimanju romanskih i hrvatskih prezimena u vladajućem sloju, u dvjema suprotnim tendencijama – u sklonosti talijanizaciji i kroatizaciji pučkih prezimena do početka 19. stoljeća te u međusobnom utjecaju imenskih fondova, s jedne strane slavensko-hrvatskog i katoličkog s druge strane.

Sve silne inačice koje su iz toga dodira proistekle, odudarajući od prethodnih sustava i tvoreći kao rezultantu jedan novi, nazovimo ga »dubrovački sustav«, sve te spontane promjene koje su se stoljećima događale, dubrovačko su bogatstvo i protiv njih ne možemo prosvjedovati bez obzira prijanja li nam neki detalj više ili manje uhu. I doista, u vrijeme kad se taj višestoljetni proces odvijao, nije bilo suštinskog nereda u pisanju imena i prezimena. U arhivskim ćemo vrelima pronaći mnogo pogrešnih pisanja, isto prezime bit će zabilježeno čak na desetke različitih načina. No, to je bio kaos »nižeg stupnja«, notarsko neznanje, mučenje stranca s pisanjem hrvatskih oblika. Taj nered manifestirao se u površinskom a ne u unutrašnjem, koncepcijskom segmentu sustava.

Nered, kao posljedica koncepcijskoga sukoba nastao je kasnije, nakon pada Dubrovačke Republike u 19. stoljeću. Možda je tomu pridonio i sveopći kaos nastao zbog »gubitka države«. Dotad prilično homogeno dubrovačko društvo, pod utjecajem političkih, psiholoških, demografskih i inih činilaca, počelo se raslojavati i po vjerskom i po političkom principu. Padom Dubrovačke Republike narodi pravoslavne vjere dobili su mogućnost nesmetanog useljavanja. Godine 1857. bilo ih je već 1%, u 20. stoljeću dosegli su i do 7%.³ Nezadovoljstvo Dubrovčana gubitkom samostalnosti, doživljavanje Austrije kao stranoga tijela koje nameće svoja pravila, uz naznačene promjene u demografskoj strukturi, dovele su do jačanja slavenofilske struje među hrvatskim pučanstvom, sa svojim ekstremnim iskazom u stvaranju tzv. Srba katolika.⁴

Dakle, na hrvatsko-romanski dodir, u 19. stoljeću nadogrudio se i srpsko-hrvatski sudar. Za razliku od hrvatsko-romanskog dodira koji je u Dubrovniku doživio pomirenje, završio prožimanjem, srpsko-hrvatski sudar imao je drukčiju sudbinu. Srpski utjecaji u Dubrovniku nisu imali dubinu, nikad nisu bili opće prihvaćeni. Razlog je jednostavan: Dubrovački Hrvat je prihvaćao romanske utjecaje, u kasnijem tijeku vremena najviše talijanske jer je romanska kultura tada bila svjetski vrh, izdašno davajući »proždrala« je svojom kvalitetom. Njezinim se ostvarenjima divilo, njenim dosezima težilo. Zbog toga je Dubrovčanima bila bliska. Srpski su utjecaji bili agresivni, a bez kvalitativnih pomaka. Nisu bili spontani već gotovo promišljeni, politički artikulirani. Hrvat ih je doživljavao kao želju za prisvajanjem, otimanjem i zato im je uvijek pružao snažan otpor ne dozvolivši tako da prodru dalje od laboratorija, prihvaćeni tek u manjem krugu intelektualne elite.

³ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1990.: 70; Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva po naseljima, Republički zavod za statistiku, Dokumentacija 881, Zagreb, 1992.: 80.

⁴ Usp. I. Banac, »The Confessional 'Rule' and the Dubrovnik Exception: The Origins of the 'Serb-Catholic' Circle in Nineteenth-Century Dalmatia« *Slavic Review* 42/3 (1983): 448–474; I. Banac, »Vjersko 'pravilo' i dubrovačka iznimka: Geneza dubrovačkog kruga 'Srba katolika'« *Dubrovnik* 1/1–2 (1990.): 180; T. Macan, »O pristupu srpskokatoličkom fenomenu«, *Dubrovnik* 1/1–2 (1990.): 236–237.

Na onomastičkom planu srpsko-hrvatski sudar manifestirao se u sukobu dviju (jezičnih) koncepcija: srpske koja nesrpska imena i prezimena prilagođava svomu sustavu⁵ i hrvatske koja nehrvatske oblike tolerira.

Vlasteoska prezimena

U hrvatskih stručnjaka i povjesničara, čak i u znanstvenoj literaturi, uobičajilo se kroatizirati dubrovačka vlasteoska prezimena. Međutim, u službenim dokumentima i spisima, prezimena vlasteoskih rodova redovito se bilježe u izvornom obliku, a taj je kod većine prezimena romanski. U *matičnim knjigama* (17.–20. stoljeće), u kojima su vlasteoska prezimena upisana više od 10 000 puta, nijedno prezime nije upisano u kroatiziranome obliku. Isto tako niti u seriji *Pacta matrimonialia* koja se počela voditi puno prije matičnih knjiga. Hrvatski oblik nije spomenut nijednom ni u knjizi *Specchio* koja sadrži popis knezova, vijećnika itd. Hrvatski oblik nećemo naći u zemljišnim knjigama iz 14. i 15. stoljeća ni u *statutima* (Dubrovačkom, Lastovskom). Hrvatskog oblika nema u naslovu niti jedne oporuke iz serija *Testamenta Notaria*, *Testamenta Stagni* niti *Testamenti di Lagosta*, niti jedne sudske parnice iz serije *Lamenta del Criminale* ili iz sudskih serija dubrovačkih knežija i kapetanija, kao ni u brojnim drugim temeljnim vrelima pohranjenim u Povijesnom arhivu u Dubrovniku. Današnji malobrojni potomci dubrovačke vlastele u Dubrovniku i izvan njege (Bona, Gozze, Sorgo) pišu se izvornim a ne kroatiziranim oblikom prezimena.

Nema sumnje da dubrovačka vlasteoska prezimena (ali ne sva), pored romanskoga, imaju i paralelni hrvatski oblik. Osnovni uzrok tog paralelizma jest u spomenutom prožimanju hrvatskoga i romanskoga kulturnog sklopa, a u daljnjem raščlanjenju tu pojavu, posebno njezino dugotrajno održanje, možemo objašnjavati i brojnim drugim činiocima koji su ponekad ovisili i o prezimenu i o pojedincu.

Vlasteoska prezimena većinom su bila romanskoga postanja i puk, dubrovačko selo, nastojao ih je prilagoditi svomu jezičnom sustavu. Zbog toga su oni svoje gospodare često zvali patronimom (primjerice: »...kaić Gospara Pala Rafova...«),⁶ nadimkom (npr. Škatić za rod Pozza)⁷ ili kroatiziranim oblikom prezimena (»...Ali je govorio Žitko Gradić, ali Frano Gradić, zavukla se svinja u vreću i hodi po selu«).⁸ Nadalje, zbog brojnih srednjovjekovnih kontakata Dubrovnika sa zemljama u zaleđu, u Dubrovniku je zarana postojala i slavenska kancelarija, kojoj su (poradi samoga pisma) također bili »draži« hrvatski nego romanski oblici (primjerice: ПОЧТЕНИ ВЛАСТЕАЕ ПОКАНСАРИ ДОУБРОВЪЬЩЦИ

⁵ Pritom drukčije treba tumačiti kad srpska koncepcija prilagođava svom sustavu francuska ili talijanska imena, a drukčije kad »prilagođava« hrvatska imena, a da zato nema nikakva jezikoslovnog razloga.

⁶ Dio iskaza Marije Peričević iz Trstena koja je 28. prosinca 1746. godine ubila muža Jakova Petrova Peričevića (*Lam. Crim. ser. 50–3, sv. 106, f. 152', 154–166', 168'–169, 179–192*; Povijesni arhiv Dubrovnik).

⁷ I danas, s vremenske distance veće od jednoga stoljeća, češće će se na dubrovačkom selu čuti da je neka kuća, odnosno rod pripadao Škatićima nego da je pripadao Pozzama (Pucić). Štoviše, težaci koji spominju Škatiće ni ne znaju da su to zapravo Pozze (Pucići).

⁸ Riječi Nikole Ivanova Koprivice iz Radovčića nakon kojih ga je ubio Antun Paljetak koji je kao domazet doselio u selo Radovčiće (postupak od 22. studenog 1680; *Lam. Crim. ser. 50–3, sv. 16, f. 119, 120'–122, 126*, Povijesni arhiv Dubrovnik). Ili: »Bili smo na fatizi u G. Dona Rastića u Rijeci polak mlina...« Dio iskaza Jakoba Ivanova iz Rijeke Dubrovačke u postupku protiv Antuna Ivanova Bana iz Petrova Sela koji je 18. svibnja 1716. godine ubio Miha Ivanova iz Mokošice (*Lam. Crim. sv. 66, f. 77, 85', 91–95', 270*). Takvih primjera ima dosta.

НИКОЛА СОРЬКОЧЕВИКЪ И ЖИКЕ НИКОЛЕ ГОУНДОУАНКИА.)⁹ Pojedini, pak, pripadnici vlasteoskoga kruga, osobito književnici, bili su skloni i sami rabiti hrvatske oblike (npr. 1639. godine: »...По М. Р. Озу Ф. Раямунду Гиямагнику Дубровчанину од Реда С. Доминика... Драг Браг, и слуга у Исукарсту. Ф. Раямундо Гиямагнич Дубровчанин од реда С. Доминика.«)¹⁰ I, kronološki na zadnjem mjestu, slavenofilstvo većega broja potomaka razvlaštene dubrovačke vlastele, kao prirodne opozicije novouspostavljenoj austrijskoj vlasti također je pogodovalo održavanju hrvatskih oblika vlasteoskih prezimena.

No, kroatizirane oblike vlasteoskih prezimena treba pravilno razumjeti. Kad ih rabi puk, rabi ih kao nadimke. Kad sama vlastela koriste kroatizirani oblik, rabe ga kao pseudonim, a ne kao svoje službeno prezime. Među Pozzi, koji je sam na više načina kroatizirao vlastito prezime (Počić, Pucić, Pučić, Bunarić), i kad se rodio i kad je umro zabilježeno mu je prezime Pozza. Mi, dakako, trebamo poštivati i pseudonim, ali nemamo pravo taj pseudonim širiti i na one koji ga nisu rabili.

Pri uporabi vlasteoskih prezimena znanstvena je literatura šarolika unatoč uzornom obrascu koji je 1960. godine ponudila njemačka znanstvenica Irmgard Mahnken, dosad jedinom cjelovitom i opsežnom monografijom o dubrovačkoj vlasteli. Ona u svom radu besprijekorno osjeća kada treba rabiti izvorni, a kad je dozvoljena uporaba kroatiziranoga oblika prezimena. Striktno se drži izvornoga oblika, a u naslovu svakoga pojedinog roda uz glavni, najčešći izvorni oblik pridodaje ostale izvorne oblike i nakon toga kroatizirane (zove ih slavenskim) oblike (npr. Resti, Rasti; sl. Rastić).¹¹ Iako često citirana u literaturi, kad je u pitanju označavanje vlasteoskih prezimena nitko nije respektirao njezina rješenja. Srpska je škola bez izuzetaka prihvatila kroatizirane oblike, percipirajući ih slavenskim ili, radikalnije, srpskim oblicima. Kroatizirane oblike prihvatio je i veći broj hrvatskih znanstvenika i enciklopedijskih edicija. Međutim, kad Srbi slaviziraju (ili srbiziraju) prezime čine to u duhu svoga jezika. Srpski jezik strana imena, prezimena, toponime, prilagođava svomu jeziku. To čini već i samim fonetskim pisanjem. No, kad Hrvati slaviziraju (ili kroatiziraju) isto prezime, krše svoje temeljne jezične principe. Odlika je (a ne slabost) hrvatskoga jezičnog sustava tolerantnost, poštivanje tuđega imena. Stoga Hrvati, pišući strana imena i prezimena, poštuju onomastički sustav kojemu prezime pripada, odstupajući od toga načela samo kada tehničke mogućnosti to ne dozvoljavaju (kod vlastitih imena koja potječu iz jezika koji se ne služe latinicom), ili kod imena koja su se već toliko udomačila da su postala sastavnim dijelom hrvatskoga onomastičkog sustava.

Suglasno iznesenim argumentima smatram da je kroatiziranje dubrovačkih vlasteoskih prezimena loš običaj, kontradiktoran načelima hrvatskoga jezika i suprotan metodologiji povijesne znanosti. Smatram da nije dobra metoda proizvoljno mijenjati tuđe prezime i ignorirati arhivski izvor koji se koristi. Smatram da nema uporišta običaj

⁹ Isprava cara Stjepana Uroša od 22. kolovoza 1362. kojom umiruje svađu Dubrovnik s knezom Vojislavom i s Kotorom (*Čurlica* 113, M 151, St. 99, Beč 1016, Povijesni arhiv Dubrovnik). Franz Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii, Vienna, 1858.*: 169–171; Stojan Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, SKA, knj. 15, Beograd 1912.: 183–185.

¹⁰ R. Džamanjić, *Nauk za pisati dobro 1639.*, Nachdruck und Einleitung von Elisabeth von Erdmann-Pandžić, Fach Slavische Philologie der Universität Bamberg, 1991.: 1.6.

¹¹ I. Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*. SANU, posebna izdanja, knj. 340, Beograd, 1960., str. 385.

koji će omogućiti da netko današnje Dubrovčane koji se zovu Gozze i Bona za sto ili dvjesto godina pretvori u Gučetića i Bunića i da pritom ispravno postupi. Stoga predlažem da se prezimena vlasteoskih rodova pišu onako kako ih nalazimo u izvoru, poštujući pritom pravila onomastičkoga sustava kojemu pripada pojedino prezime (Gozze će biti Gozze, a ne Goce; Ribizza će biti Ribica, a ne Ribizza) i poštujući izuzetke kada je sama osoba sebe drukčije zvala. Drugim riječima, to bi značilo da ćemo kod prezimena romanskoga postanja (i romaniziranih prezimena) rabiti romanske oblike (Bassegli, Bobali, Bona, Bonda, Cerva, Ghetaldi, Giorgi, Gondola, Gozze, Gradi, Menze, Natali, Palmota, Pozza, Proculo, Prodanello, Ragnina, Resti, Saraca, Sorgo, Tudisi, Zamagna), a kod prezimena hrvatskoga postanja hrvatske oblike (Buća, Kaboga, Ribica, Vodopić, Zlatarić), dok ćemo kroatizirane oblike (Bunić, Đurđević, Gundulić...) rabiti tek ako ih nalazimo u potpisu neke osobe, na književnom djelu i sl. Kad se rabi prezime roda bez konkretizacije osobe, nema prepreke da se rabi oblik po izboru: romanski ili hrvatski oblik (Sorgov ili Sorokočevićev ljetnikovac).

Ostala prezimena

Slična neujednačenost kao kod vlasteoskih prezimena uočava se i kod nekih značajnijih građanskih rodova (npr. Zuzzeri-Zuzorić). I u pisanju tih prezimena smatram da bi trebalo primijeniti gore naznačena pravila.

Kod ostalih prezimena manje je spornih detalja. Najčešća je greška u ponekoj nekorektnoj kroatizaciji (npr. Falkoni, Skrivaneli, Carini) ili nepravilnom čitanju, ali to je posljedica nehata ili neznanja a ne koncepcijske dvojbe.

Nužnost da se hrvatska prezimena napišu na talijanskom jeziku koji je bio u službenoj uporabi, pri čemu je grafija hrvatskoga oblika ovisila o upućenosti pisara, prouzrokovala je česte pogreške u čitanju hrvatskih prezimena. Najčešće greške odnose se na čitanje umekšavajućeg vokala koji se vrlo često umetao između suglasnika i slova »r«. Tako, primjerice, Hars treba čitati Hrs (a ne Hars), Percian je Prčan, a ne Perčan itd. Treba paziti i na nepostojano *h* koje se katkada stavlja na početak prezimena koja počinju vokalom. Tako Huzovich nije Hucović već Ucović, Hurlovich nije Hurlović već Urlović, Horlich nije Horlić već Orlić. Ponekad se pogrešno čita skupina *sca*: Scapich nije Skapić već Škapić, Scarich nije Skarić već Škarić. Sve naznačene greške mogu se pravdati čak i kad ih nalazimo u znanstvenim tekstovima. Naime, čitanje katkad ne može ni dati siguran odgovor ako se dobro ne pozna fond prezimena na tom području (primjerice, prezimena Mrčić i Marčić u izvorima jednako će se pisati: »Marcich«).

Najgrublja greška javlja se u pogrešnom tumačenju skupine *chi*. Prema talijanskom pravopisu to je *ki*, ali kod naših notara ujedno i oznaka slova *ć*, pa tako nije Vukikijević, ni Radikijević, niti Bratikijević, što ćemo nerijetko pronaći u literaturi, već Vuchichievich, Radichievich, Bratichevich treba čitati Vukićević, Radićević, Bratićević. Kad slična prezimena u sebi imaju *č* umjesto *ć* pišu se: Vuchicevich, Radicevich, Braticevich. Na isti način skupina *ghi* označava slovo *đ* (Ghiuriscich = Đurišić) dok *gi* ukazuje na *dž* (Higgia = Hidža).

Ponekad neki autori neopravdano patronim pretvaraju u prezime (npr. Giovanni di Natale prevode kao Ivan Božović umjesto Ivan Božov).

Osobna imena

Karikaturalni primjer nereda u uporabi osobnih imena na dubrovačkom području vezan je uz osobu Balda Bogišića. Tom neredu pridonio je i on sam, rabeći vlastito ime u više inačica. Njegovo izvorno ime je, izvan svake sumnje, Baldo. Nitko se u Konavlima nije zvao ni Baltazar ni Valtazar. Baldo je bilo ime Bogišićeva djeda, ime Baldo zacijelo je prozborio svećenik prilikom njegova krštenja, tako ga je zvala i majka sve do svoje prerane smrti. Ime Baltazar nastalo je kad je Baldo pošao »u svijet«, a Valtazar iz njegovih brojnih i plodnih kontakata s narodima pravoslavne konfesije. Baldo Bogišić koristio je sva tri oblika imena, ovisno o vremenu i prilici, vjerojatno i ne sluteći kako će se kasnije njegovo ime razvlačiti i koristiti iz sasvim drugih pobuda. Smatram da bismo u općoj uporabi trebali koristiti njegovo pravo ime Baldo, a ostala dva samo onda kad to nalažu pravila znanstvene metodologije.

Kod osobnih imena najveću zabunu stvorila je uporaba talijanskoga jezika u središnjoj upravi Dubrovačke Republike, odnosno latinskoga jezika u crkvi. Do 17. stoljeća državna i crkvena administracija najčešće su ipak poštivali hrvatske oblike osobnih imena. Tako ćemo u notarskim i sudskim knjigama, kao i u najstarijim sačuvanim matičnim knjigama pronaći oblike Antun, Cvijeto, Dživan (Đivan), Matko, Radoslav, Nika, Pava, Mara itd. U 18. stoljeću, međutim, državna administracija prevodila je i osobna imena na talijanski, a crkva na latinski jezik (a u 19. stoljeću i na talijanski¹²). To je trajalo do kraja 19. stoljeća, kad su hrvatski oblici ponovno prevladali.

Stoga ćemo baš za osobe iz 18. i prve polovice 19. stoljeća često u literaturi naći pogrešnu interpretaciju njihova imena, bilo da je riječ o nepravilnoj kroatizaciji (Vinčenco, Frančeska...), o nepoštivanju lokalnih oblika (Blaž umjesto Vlaho, Paško umjesto Pasko, Vinko umjesto Vicko i sl.) ili nepoznavanju istoznačnica, bez obzira je li istoznačnica nastala prijevodom (Florio umjesto Cvijeto, Natal umjesto Božo) ili po sličnosti (Rafo umjesto Rado, Vito umjesto Vido). Naime, sveobuhvatne promjene društvenih, političkih, vjerskih, gospodarskih i kulturnih prilika tijekom 14. i 15. stoljeća na teritorijima koje je tada stekao Dubrovnik, nisu mimoišle ni onomastički sistem. Promjene toga sustava odvijale su se u višestoljetnom procesu, zapravo u sukobu dvaju sustava: postojećeg narodno-slavenskog i novog katoličko-dubrovačkog. Rezultanta tog procesa bila je stvaranje novog onomastičkog sustava u kojem je pobijedio utjecaj Dubrovnika i kršćanstva, ali uz vidljiv sloj slavenskih preostataka. Osnovicu novog fonda činila su kršćanska svetačka imena, ali su se u manjoj frekvenciji zadržala i neka narodna slavenska imena. Nemogućnost potpune izmjene, odnosno potpunog zadržavanja starog, izazvala je obrambene mehanizme na oba pola. Dubrovnik je preostala narodna imena, stvaranjem istoznačnica, prilagodio kršćanskima (Živan-Đivan → Ivan, Cvijeto → Florio, Božo → Natale, Krile → Kristo, Vuko → Luka,¹³ Miloslav → Miho, Radoslav → Rafo, Rusko → Roko, Vido → Vito, Rada → Rafaela, Stana → Viktorija, Cvijeta → Florija, Živana-Điva → Ivana, Milica → Gracija itd.), a dubrovački je puk kršćanska imena

¹² U 19. stoljeću uvodi se i vođenje duplikata matične knjige, kao i vođenje tzv. parica. Izvorni primjerak i dalje se redovito pisao na latinskom, a duplikat i parice, najčešće na posebno otisnutom obrascu, vodili su se na talijanskom (a potkraj 19. stoljeća i hrvatskom) jeziku.

¹³ Otuda za Dubrovnik tipični oblik: Luko.

prilagodavao narodnim oblicima (npr. Ivan → Ivaniš, Matija → Matijaš, Miho → Mihoje, Vlaho → Vlahuša itd.).¹⁴

Kao i kod prezimena, pravilo je osobe nepovredivo. Ako se netko želio zvati na jedan način i tu svoju volju na jasan način iskazao, trebamo je poštovati bez obzira na druge okolnosti (podrijetlo, pisanje u izvoru). Ako to pravilo ne možemo upotrijebiti jer nam volja osobe nije poznata, onda treba poštivati onomastički sustav kojemu osoba pripada. Ako je riječ o domaćoj osobi, pisat ćemo hrvatsku varijantu osobnoga imena i to poštujući, kolikogod to znanje dopušta, lokalne varijante. Tako će se, na primjer, od Vitaljine do sredine Pelješca osoba zvati Cvijeto, a od Janjine (Pelješac) na sjeverozapad Cvito. U bližoj okolici Dubrovnika dominantni su oblici Vuko, Luko, Jako, Đuro. Što se više udaljavamo od Dubrovnika i približavamo Splitu češći su oblici Luka, Jakov, od Janjine sjeverozapadno Juro (Juraj), itd.¹⁵ Ako je riječ o strancu, poštovat će se, dakako, varijanta onomastičkog sustava iz kojeg potječe (Antonio Gentilucci iz Senigallije a ne Antun).

Prilog 1 – Abecedarij najčešćih muških osobnih imena na dubrovačkom području u 18. i 19. stoljeću

Talijanski oblik u arhivskim vrelima	Najčešći hrvatski oblik u govoru
Andrea	Andrija, Andro
Antonio	Antun, Ante (sjeverno od Dubrovnika) ¹⁶
Bartolomeo	Bartul, Baro
Baldassare	Baldo
Bernardo	Bernard, Brnja (selo)
Biagio	Vlaho, Vlahuša (selo)
Cristoforo	Kristo, ¹⁷ Krile
Damiano	Damjan
Elia	Ilija
Florio	Cvijeto, Cvjetko, Cvito (zapadni Pelješac)
Francesco	Franjo
Giacomo	Jakov, Jako (okolica Dubrovnika)
Giorgio	Đuro, Juro (zapadni Pelješac)
Giovanni	Ivan, Ivo, Dživan-Đivan (dubrovačka okolica), Dživo-Đivo (Dubrovnik)
Girolamo	Jeronim (Dubrovnik), Jerolim, Jerko (selo)
Giuseppe	Josip, Jozo
Gregorio	Grgur
Lorenzo	Lovro
Luca	Luko, Luka, Vuko (Konavle)
Marco	Marko
Marino	Marin, Maro, Maroje
Matteo	Mato, Matko, Matija, Matijaš (selo)

¹⁴ Opširnije o tome: N. Kapetanić – N. Vekarić, »Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku*, 28 (1990): 145–167.

¹⁵ To ne znači da na Pelješcu nećemo naći Đura ili u Konavlima Jura, ili u Dubrovniku Vinka ili na dubrovačkom selu Rafa. No, ako ne znamo oblik koji se koristio u govoru prevodeći iz izvora pisanih talijanskim jezikom, rabit ćemo oblik koji je za dotično područje tipičan.

¹⁶ Većina imena u Konavlima najčešće se koristi svršetkom na *o* (Pero, Jako, Luko, Niko itd.). Začudo, tako nije i s imenom Antun koje se redovito rabi u spomenutom obliku. Što se od Dubrovnika ide sjevernije, češći je hipokoristik Ante, u pojedinim dijelovima središnjeg Pelješca: Anto.

¹⁷ Nipošto Krsto, kako se katkad može naći u literaturi.

Talijanski oblik u arhivskim vrelima	Najčešći hrvatski oblik u govoru
Michele	Miho, Mihajlo (Dubrovnik, Konavle), Miško
Natale	Božo, Boško
Nicolo	Nikola, Niko
Orsato	Medo, Orsat
Pasquale	Pasko
Paolo	Pavao, Pavo
Pietro	Petar, Pero
Raffaele	Rado (selo), Rafo (Dubrovnik, vlastela) ¹⁸
Simone	Šimun, Simo (Konavle, Župa dubrovačka)
Stefano	Stjepan, Stijepo, Stipan (zapadni Pelješac), Šćepo (Konavle, Župa)
Tomaso	Tomo, Toma (sjeverno od Dubrovnika)
Vicenzo	Vicko, Vice ¹⁹
Vitale	Vido

Prilog 2 – Abecedarij najčešćih ženskih osobnih imena na dubrovačkom području u 18. i 19. stoljeću.²⁰

Talijanski oblik u arhivskim vrelima	Najčešći hrvatski oblik u govoru
Amalia	Ljubica
Ana	Ana, Ane
Antonia	Antonija, Antica
Giovanna	Ivana, Đživa-Điva, Džive-Đive (južno od Stona)
Baldassara	Baldina
Catharina	Kata, Kate
Elena	Jelena, Jele
Francesca	Frana, Frane
Grazia	Milica
Lucia	Lucija, Luce
Maddalena	Magda, Manda, Made
Margarita (Marra)	Margarita, Mára, Marica, Marina
Maria	Marija, Mare
Nicoletta, Nicolaa	Nika, Nike
Paula	Paula, Pave
Petronilla	Petrunjela, Pera, Pere
Raffaella	Rada, Rade
Victoria, Gloria	Stana, Stane, Slave (Lastovo)
Teresa	Tereza, Deša

¹⁸ S imenom Raffaele u literaturi se vrlo često griješi, bilo da ga se kroatizira kao Rafo ili Rafael. Riječ je o istoznačnici (nastaloj po sličnosti) imena Rado. Imena osnove Rad- nekoć su bila najčešća osobna imena u Dubrovačkoj Republici (1514. godine 16,08% u Dubrovačkom primorju). U procesu izmjene imenskog fonda, o kojoj je već bilo riječi frekvencija tog imena pala je već u 17. stoljeću ispod 3% (N. Kapetanić – N. Vekarić, »Utjecaj kršćanstva...: 151). No, ime je ipak ostalo u fondu (za razliku od mnogih drugih koja su tada nestala iz uporabe) zahvaljujući tomu što je nađena istoznačnica u imenu Raffaele. Time je bila zadovoljena forma; u matičnoj knjizi redovito se u 18. i 19. stoljeću piše Raffaele (Rafaele) ili za ženu Raffaella (Rafaella), ali u puku ne znaju za te oblike već isključivo rabe stare oblike: Rado, Radić, Radoje... odnosno Rada, Rade, Radica, Radislava. Vlastela i žitelji Dubrovnika iz pomodarstva češće su, pak, rabila oblik imena Rafo.

¹⁹ U literaturi se često Vincenzo pogrešno pretvara u Vinka. Vinko, kao tipičan oblik, počinje tek od Korčule ka sjeveru.

²⁰ Kod ženskih imena u 17. stoljeću prevladavaju dođeci na slovo *a*: Ana, Kata, Mara, Nika, Pera, Stana itd. Mára je hipokoristik imena Margarita, a Mare od Marija. Deša zamjenjuje Terezu. U 19. i 20. stoljeću prevladava završetak *e*: Ane, Kate, Mare, Nike, Stane. Na *a* je češće Pera, Rada. Slabo se razlikuju Mára i Mare. I jedan i drugi oblik danas su najčešće hipokoristice istog imena Marija.

Talijanski oblik u arhivskim vrelima	Najčešći hrvatski oblik u govoru
Toma	Toma
Vicenza	Vica, Vice

ZAKLJUČAK

Ne bi li se izbjegla nepotrebna neujednačenost u pisanju dubrovačkih osobnih imena i prezimena koja susrećemo u povijesnim vrelima predlažem da se prezimena vlasteoskih rodova pišu onako kako se pronađu u izvoru, poštujući pritom pravila onomastičkoga sustava kojem pripada pojedino prezime i poštujući izuzetke kada je sama osoba sebe drukčije zvala. Drugim riječima: kod prezimena romanskoga postanja (i romaniziranih prezimena) rabio bi se romanski, a kod prezimena hrvatskoga postanja hrvatski oblik. Kroatizirani oblici rabili bi se tek ako bi se našli u potpisu neke osobe, na književnom djelu i sl., dakle, kad postoji dokaz da je sama osoba koristila taj oblik. Prilikom uporabe prezimena roda bez konkretizacije osobe rabio bi se oblik po izboru: romanski ili hrvatski.

I kod osobnih imena pravilo osobe trebalo bi biti nepovredivo. Ako se to pravilo ne može upotrijebiti jer volja osobe nije poznata, onda bi trebalo poštivati onomastički sustav kojemu osoba pripada. Ako je riječ o domaćoj osobi, pisala bi se hrvatska varijanta osobnog imena uz poštivanje lokalnih varijanti. Ako je riječ o strancu, poštivala bi se varijanta onomastičkoga sustava iz kojeg osoba potječe.

Naznačeni prijedlozi su, smatram, u potpunoj suglasnosti s pravilima hrvatskoga jezika i pravopisa.

AN OUTLINE OF SUGGESTED USAGE OF FIRST AND FAMILY NAMES IN DUBROVNIK IN HISTORICAL SOURCES

SUMMARY. In order to achieve standardization in the spelling of first and last names in Dubrovnik, found in historical sources, the author suggests that the family names of the nobility be spelled according to the sources. The rules of the onomastic system that the names belong to should be followed, and the exceptional cases of personal modifications should be respected. In other words: the names of Romance origin (and the Romanicized ones) would be spelled according to their Romance form, and the spelling of the names of Croatian origin would be Croatian. The Croatized forms would only be used if found in a signature, in a literary work etc., that is, when there is proof that the person themselves had used the form. In the usage of last names without concrete references Romance and Croatian forms would both be permitted.

Personal usage of first names should be fully respected. If it is unascertained, the relevant onomastic system should be followed. An indigenous name should be spelled according to the Croatian system, always respecting local varieties. A foreign name should be spelled according to the original onomastic system.